

САВА МИЛОВАНОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД
milovanovic.savaz@gmail.com

УДК: 27-725-45

ПРИМЉЕНО: 5. 9. 2018.
ОДОБРЕНО: 18. 9. 2018.

БРАК И ЦЕЛИБАТ У ПРВА ЧЕТИРИ ВЕКА

Сажетак: Питање брачног или целибатног свештенства је кроз историју било једно од камена спотицања између Источне и Западне Цркве. У приложеном раду дискутује се предањска заснованост и богословска утемељеност обе праксе. Долази се до закључка да Црква није никада одредбу о целибату учинила универзалном из мисијских и икономијских разлога. ► *Кључне речи:* целибат, свештенство, брак, ритуална чистоћа, Елвирски сабор.

НОВОЗАВЕТНА СВЕДОЧАНСТВА О ОДНОСУ СВЕШТЕНСТВА И БРАКА

Једино место у Новом завету на којем се говори о односу свештенства и брачности се налази у Посланици Тимотеју: „Епископ, дакле, треба да је непорочан, једне жене муж [...] који добро управља својим домом и има послушну децу са сваком честитошћу“ (1Тим 3, 2–4). У почетку је ожењено свештенство било подесније за црквену мисију. Тако поједини истраживачи израз „једне жене муж“ (*μίας γυναικὸς ἄνδρα, unius uxoris virum*) разумеју као индикацију да су предстојатељи Цркве морали бити ожењени, јер је то у датом историјском тренутку за Цркву било најучинковитије.¹ Стабилно брачно стање епископа/презвитера² било је предуслов и претпоставка његовог ваљаног управљања широм заједницом Народа Божијег, Црквом. Оваква мера била је усмерена против лажних учитеља који су угрожавали Цркву „науком демонском“ (1Тим 4, 1), односно ригорозним аскетизмом.

¹ Предраг Драгутиновић, „Μίας γυναικὸς ἄνδρα — 1Тим 3, 2 у сукобу интерпретација“, *Богословље* LXXI, бр. 1 (2012): 63–72.

² У периоду настанка новозаветних текстова служба епископа је обично поистовећивана са службом презвитера (уп. Дап 20, 17; Тит 1, 5–7).

Очигледно се ради о аскетски нездраво оријентисаним хришћанима, који су забрањивали брак, захтевали строги пост и сматрали то предусловом за спасење (1 Тим 4, 1–4).³

Поред тога, места за сабирање су биле куће предстојатеља, и таква домаћа атмосфера била је и најпогоднија за ширење јеванђељске благовести. Не без разлога, аутор посланице Тимотеју захтева од епископа и презвитера да буду гостољубиви (1 Тим 3, 2). Гостољубље, као и указивање пажње окупљенима, од стране предстојатеља и његове породице имали су суштински допринос одржавању кохезије заједнице, која је била у повоју, у непријатељски настројеном окружењу, најпре јеврејском, а убрзо и незнабожачком. Због тога је било корисно да предстојатељи буду породични људи.⁴

Дозвола ступања у брак клирицима је, дакле, утемељена у Новом Завету. Из тога је очигледно да се питање целибатног свештенства не своди на питање могућности уласка у брак кандидата за свештенство, што је као легитимно потврђено како од западних, тако и од источних сабора и Отаца, већ на питање о томе да ли је свештенички брак подразумевао и обавезу апсолутног уздржања од супружничких односа, о чему постоји вековна несугласица између источних и западних богослова. У даљем току рада покушаћемо да изнесемо став Цркве у прва четири века о овом питању, а на основу дела црквених учитеља и канонских одредби.

ПРАКСА РАНЕ ЦРКВЕ

Већ у II веку имамо сведочанства о неједномишљености црквених предстојатеља о томе да ли свештеници треба да практикују апсолутно уздржање. Епископ критски Пинит је покушао да уведе безбрачност као норму духовног живота не само за клирике већ и за лаике, због чега је био прекорен од стране Дионисија Коринтског. Изражавајући захвалност за Дионисијеву бригу, Пинит га у свом одговору саветује да својој пастви предлаже на само млечну већ и јаку храну, „да не би свагда остали на оној храни коју једу деца“.⁵ Очигледно да је Пинит био присталица ригорознијег аскетизма и да је девственост сматрао за идеал, ка коме треба да теже не само клирици већ и лаици.

У делима апостолских ученика и апологета, као и Отаца прва три века, налазимо на индикације да је питање брака и целибата било произвољно, а да је и даље ожењено свештенство било уобичајено. Поликарп Смирнски (+156) у својој посланици Филипљанима изражава жалост због пада, вероватно у

³ Драгутиновић, „Μιάς ὑπακὸς ἄνδρα — 1 Тим 3, 2 у сукобу интерпретација“, 69–72.

⁴ John. E. Lynch, „Marriage and celibacy of the clergy the discipline of the Western Church: An historico-canonical synopsis“, 32 *Jurist* (1972): 14–38.

⁵ Јевсевије Памфил, *Историја Цркве*, IV, 23, прев. Слободан Продић (Шибеник, 2003), 111–112.

страст среброљубља и грабљивости, свештеника Валенса и његове суџује.⁶ Свети Поликарп притом не осуђује поменутог презвитера због тога што је ожењен већ због похлепе. Свети Иринеј Лионски, говорећи о делатности мага Марка, предводника Маркосијана, алудира на ђакона у Азији који је примио јересијарха у свој дом и својом неразумном гостољубивошћу себе довео у неприлику. Наиме, ђаконова жена је била заведена од стране Марка и напустила га.⁷ Тертулијан је већ био презвитер када је својој жени саветовао да после његове смрти не ступа у други брак да би барем у некој мери веждала у целомудрености, коју нису могли да одрже током свог супружничког живота.⁸ Уколико је Тертулијан постао свештеник око 193. године, као што тврди Мајендорф, а дело *Посланица жени* написано око 207. године,⁹ ово сведочанство Тертулијана могли бисмо узети као доказ да је он и као свештеник водио нормалан брачни живот. Свети Кипријан Картагински нам пружа још једно значајно сведочанство. Свештеник у Африци, по имену Новат, проузроковао је побачај своје жене ударцем ногом у њен стомак.¹⁰ Свети Кипријан га не кори због тога што је био у браку и што је његова жена зачала, већ зато што је починио детеубиство. Дакле, у самом факту његове брачности и стварања потомства светитељ није видео ништа спорно.

Отприлике с краја III, почетка IV века, потиче једна од најстаријих збирки црквених правила — Апостолске установе.¹¹ Апостолске установе, у којима се налазе до детаља описани услови за ступање у све чинове, од остарија до епископа, не садрже назнаке да је целибат био неопходан услов за хиротонију. Напротив, једно правило налаже да се за епископе, презвитере и ђаконе морају постављати само једнобрачни, „било да су им жене међу живима или мртвима“. Исто је одређено и за чланове нижег клира (ипођакон, читач, лек-

⁶ Св. Поликарп Смирнски, „Посланица Филиплъанима XI“, у: Еп. Атанасије Јевтић, *Дела апостолских ученика* (Врњачка Бања — Требиње, 2002), 279–280.

⁷ Irinaeus, „Against heresies“ 1, XIII, 5, in: *Ante-Nicean Fathers*, Vol. I, eds. Alexander Roberts and James Donaldson (Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1885), 334–335.

⁸ Tertullian, „To his wife“ I, 7, in: *Ante-Nicean Fathers*, Vol. IV, ed. A. Cleveland Coxe (Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1885), 42–43.

⁹ Јероним сведочи за Тертулијана да је био презвитер, видети: Jerome, „On Illustrious Men“ LIII, in: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second series: Voume. III, ed. Philip Schaff (New York: 1892), 373. Презвитер је постао око 193. године, док је дело *Посланица жени* написано отприлике око 207. године, видети: Јован Мајендорф, *Увод у свейоошачко дојословље* (Београд 2010), 54–55.

¹⁰ Cyprian, „Epistle 48“, in: *Ante-Nicean Fathers*, Vol. V, eds. Alexander Roberts, James Donaldson and A. Cleveland Coxe (Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1886), 326.

¹¹ Псеудоапостолска колекција из IV века која се бави питањима хришћанске дисциплине, богослужења, учења и која је требало да служи као руководство за клирике и, у некој мери, за лаике. Наводно потичу од самих апостола, а компилацију је извршио Свети Климент Римски, чији је ауторитет приписиван неколиким делима ранохришћанске литературе. Трулски сабор (691–692) одбацио је ово дело под образложењем јеретичких интерполација, видети: „Apostolic Constitutions“, *Catholic Encyclopedia*, приступљено 3. септембра 2018, <http://www.newadvent.org/cathen/01636a.htm>.

тор, појац и остариј), с том разликом што им се дозвољавало да у брак ступе и после рукоположења. За супруге клирика се одређује да морају бити само особе примерног моралног владања и побожности. Клирик није могао бити ожењен блудницом, робњом, удовицом или распуштеницом.¹²

Из поменутих одредби видимо да, иако целибат није био неопходан услов за клир, брак кандидата био је условљен његовим потпуно хришћанским карактером, и да се већ у IV веку уводе законске рестрикције у погледу свештеничког брака. Док је за лаика други брак био дозвољен, за клирике је био непојмљив, као што је било непојмљиво да супруга епископа, презвитера и ђакона буде удовица, распуштеница, блудница, робња или глумица, и уопште било каква јавна грешница или особа која се бави било каквим инфамним занимањем. Свакако су ове одредбе израз става да они који треба да сведоче Бога и позивају на држање јеванђељског закона својим сопственим поступцима и уређењем своје породице треба да дају такав пример, јер „ако неко не уме својим домом управљати, како ће се моћи старати за Цркву Божију?“ (1 Тим 3, 5).

УТИЦАЈ ЈЕРЕТИЧКИХ ПОКРЕТА НА ЗАКОН О ЦЕЛИБАТУ И БОРБА ЦРКВЕ ЗА СВЕТОСТ БРАКА

Црква, као што смо видели, није озаконила безбрачност као неопходан услов за ступање у клир. Међутим, разне секте дуалистички настројеног аскетизма су у поменутом периоду уздрмале Цркву и довеле до изопачења хришћанске етике. Та изопачења су се огледала у гнушању према браку и одбацивању брака као блуда, затим у схватању да је тело нечисто и тамница за душу.

Међу покретима који су предњачили у ширењу поменутих идеја истичу се најпре гностици, чије је учење било да се треба ослободити материје, која је зла и производ демијурга. Према сведочанству Светог Климента Александријског, гностици су уздржавање од брака сматрали неопходним за спасење: брак је безбожно дело и ђаволски изум, а задовољење полног нагона представља падање у окове материје. Рађање деце је грех јер се тако продужава битисање у овом нечистом и јадном свету.¹³ Убрзо се на Истоку појавила и секта манихејаца, која је у своје учење инкорпорирала елементе претходних покрета, дуализам зороастризма и браманистички поглед на брак, што је, уз

¹² „Већ смо одредили, да епископ, презвитер, и ђакон, да би били посвећени, морају бити само једном жењени, било да су им жене међу живима или мртвима; и није законито да ако су неожењени при рукоположењу, да се потом жене; или уколико су жењени, да се жене други пут, већ треба да буду задовољни са оном женом коју су имали када су дошли да буду рукоположени“, „Constitutions of the Holy Apostles“, in: *Ante-Nicene Fathers*, Vol. VII, eds. Alexander Roberts and James Donaldson (Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1886), 456–457.

¹³ Clement of Alexandria, „Stromata“ III, 6, in: *Ante-Nicene Fathers: Vol. II*, eds. Alexander Roberts and James Donaldson (New York: Christian Literature Publishing Co., 1886), 389–391.

комбинацију са јеванђељским елементима, дало додатни импулс ригористичким идејама. Брак су презирали, а размножавање држали за дело опако и ђаволско.¹⁴ Слично гностичком и манихејском учењу о браку било је и учење енкратита, од грчке речи *εγκράτεια* („уздржљивост“). Енкратизам је проповедао апсолутни аскетизам: уздржавање од меса, вина, сваке телесне жеље, а на првом месту полног односа, јер су сматрали да га је ђаво измислио да би заробио човекову душу и убио је.¹⁵

Црква је препознала ове опасности, као нешто што је супротно учењу Спаситеља, и реаговала је тако што је јеретике искључивала из заједнице и увек изнова наглашавала светост хришћанског брака.¹⁶ Међутим, убрзо се под утицајем оваквих покрета почела истицати мисао о обавезном целибату на појединим западним помесним саборима.

Најранији пример озакоњења ове праксе је Сабор у Елвири 306. године, у данашњој Андалузији, недалеко од Гранаде. Сабор је окупио 19 епископа, из разних делова Шпаније. Канони овог сабора, њих 81, имали су за циљ да обнове деградирану црквену дисциплину у овом делу Римског царства.¹⁷ Својим 33. правилем Сабор наређује, под претњом свргнућем, да се епископи, презвитери и ђакони, уосталом и сви они који служе светом олтару, од сад уздржавају од својих жена, уколико су ступили у брак пре посвећења.

Чинило нам се добро апсолутно забранити епископима, свештеницима и ђаконима, тј. свим служитељима олтара да имају односе са својим женама и да рађају децу; уколико неко то учини, нека му се одузме част свештенства.¹⁸

Будући да оци Елвирског сабора нису назначили да овим уводе неку нову одредбу, католички аутори сматрају да у овој одлуци Сабора у Елвири не треба видети некакву новотарију, већ само обнављање запостављеног правила, познатог од самих почетака Цркве.¹⁹ Међутим, уколико желимо посматрати

¹⁴ Augustine of Hippo, „Reply to Faustus the Manichaeus“ XXII, 30, XXX, 6, in: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. IV, ed. Philip Schaff (Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1887), 284, 330.

¹⁵ Јевсевије Памфил, *Историја Цркве*, 116; Irenaeus, „Against Heresies“, 353.

¹⁶ *Ајосијолске усјанове*, VI, 28; Апостолски канони 5. и 51. Колико је Црква настојала на очувању здравог односа према творевини, види се на основу примера четвртог Картагинског сабора из 398. године. Сви епископи су били подвргнути испитивању да би се утврдило да ли одбацују или осуђују други брак или забрањују употребу меса. Овај пример показује колико је био узак пут између јереси и православља, који је Црква морала да очува, видети: Hefele, *A History of the Councils of the Church*, Vol. II (Edinburgh, 1876), 409–414.

¹⁷ Hefele, *A History of the Councils of the Christian Church*, Vol. I (Edinburgh, 1883), 150.

¹⁸ Превод према Christian Cochini, *Apostolic Origins of Priestly Celibacy* (San Francisco: Ignatius Press, 1990), 159.

¹⁹ Thomas McGovern, *Priestly celibacy today* (Princeton, New Jersey: Scepter Publishers, 1998), <http://www.christendom-awake.org/pages/mcgvorn/priestcelib.html>; Alfons Maria kardinal Stickler, *Celibat klerika — povijesni razvoj i teološki temelji* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2006), 13–14; Cochini, *Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, 159–161.

текст овог канона кроз призму начина доношења одредби потоњих сабора, управо недостатак позивања на традицију, односно на континуитет са ранијом праксом указује на то да се ради о нечему до тада непознатом.

Један од учесника Сабора у Елвири био је Осија, епископ Кордове и саветник цара Константина у вези са црквеним питањима. Црквени историчар Созомен Осији приписује неуспели покушај да 33. канон Елвирског сабора учини општеобавезним за читаву Цркву на Сабору у Nikeји.

Док су дискутовали о овоме, неки су сматрали да треба донети закон да епископи и презвитери, ђакони и ипођакони не смеју имати односе са женама са којима су се венчали пре него што су ушли у ред свештенства; али Пафнутије, исповедник, устао је и сведочио против овог предлога; он је рекао да је брак частан и непорочан, и да је заједничко живљење са њиховим женама честито, и саветовао је Сабор да не доноси такав закон, јер би био тежак за ношење, и могао би да служи као узрок неуздржања и њима и њиховим женама; и подсетио их је да се, према древној традицији Цркве, од оних који су били неочењени када су примили учешће у светим чиновима, тражило да таквима и остану, али они који су били очењени, нису морали отпуштати жене. Такав је био савет Пафнутија, иако је он сам био неочењен [...] Сабор се сложио са његовим саветом, није донео закон о тој ствари, већ је оставио ствар личном суду (личној вољи сваког појединца, *йрим. йрев.*), а не принуђивању.²⁰

Исто сведочанство доносе и Сократ²¹ и Геласије Кизички.²² Пафнутије је био исповедник вере, коме је у току гођења ископано око; његова нетакнута целомудреност била је очувана још од раних година у манастиру. Самим тим, његова реч је имала велики ауторитет. Посебан утисак је оставило то што сам Пафнутије није био брачни човек, дакле, није говорио са циљем да оправда своје сопствене пориве. Све је то пресудно утицало на то да његови аргументи преовладају на Сабору. Тако су никејски оци одлучили да се држи *древни обичај*.

Услед борбе за увођење обавезности целибата, у Западној цркви јавили су се покушаји да се дискредитује прича о Пафнутију.²³ Неки од аргумената били су следећи:

²⁰ „The Ecclesiastical History of Sozomen“ I, 23, in: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. II, eds. Philip Schaff and Henry Wace (New York: The Christian Literature Company, 1891), 256.

²¹ Сократ Схоластик, *Историја Цркве*, I, 11; превео вл. Гаврило Поповић, за штампу припремио Слободан Продић (Београд, 1886), 26–27.

²² Gelasius Cyzicus, *Hist. Concilii Nic.* II, 32; према Hefele, *A History of the Councils of the Church*, Vol. I, 435.

²³ Будући да је прича о Пафнутију коришћена као аргумент против целибата од стране поборника свештеничког брака у време реформи у XI веку, папа Григорије VII осудио ју је као фалсификовање историје на једном Римском сабору 1077. године, видети: Roman Cholij, *Priestly celibacy in patristics and in the history of the Church*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccclergy/documents/rc_con_ccclergy_doc_01011993_chisto_en.html.

1. Сократ и Созомен су писали више од једног века после Сабора у Никеји и због тога су њихова сведочанства неверодостојна;
2. Пафнутијево име се не налази на листи потписника саборских аката;
3. Руфин у својој *Црквеној историји* помиње многе детаље из Пафнутијевог живота, али не помиње поменуто епизоду са Сабора у Никеји (аргумент *ex silentio*).

Што се тиче прве примедбе, мишљења смо да се требамо задовољити најбољим сведочанством које поседујемо, а то су дела поменутих историчара, и не видимо разлог због кога би Сократ и Созомен измислили једну такву причу. Други аргумент оповргава сам Руфин у својој *Црквеној историји*, где сведочи да је Пафнутије био присутан на Сабору.²⁴ Осим тога, познато је да су многи епископи чија имена нису била на листи потписника аката заиста били присутни на Сабору.²⁵ Аргумент *ex silentio* је неубудљив, јер је могуће да Руфин није сматрао потребним да приповеда о поменутој епизоди из Пафнутијевог живота.

Још један канон Никејског сабора је битан за нашу тему. Реч је о 3. канону, који забрањује клирицима да у кући држе „уведене жене“ (*συνεῖσακτος, subintroductae*).

Велики Сабор сасвим забрањује да ни епископ, ни презвитер, ни ђакон, нити опште ико из клира, може имати (у кући) уведену женску, осим ако не мајку, или сестру, или тетку, или једино особе неподозриве у свему.²⁶

Код неких католичких аутора се ово правило користи као аргумент да је Сабор њиме озаконио правило апсолутног уздржања за клирике.²⁷ Међутим, правило се односи на оне који су пре рукоположења одабрали да живе безбрачно, па су потом узимали к себи у дом жене и живели са њима да би показали како је њихова воља толико јака да их ни присуство жене не може поколебати у жељи за целомудреношћу. Други су их узимали због тога што им је била неопходна помоћ око кућних послова и такве жене су називали својим духовним супругама. Оно што је постало проблематично јесте што многи нису узимали старе удовице, које су им могле помоћи око вођења домаћинства, већ младе девице, које је народ почео називати подругљиво *ὑπηγάκεις συνεῖσακται, subintroductae* — „уведене женске“. Такве заједнице су изазивале много подозрења, и то не без разлога, јер су често биле повод паду у телесне грехе.²⁸ Због тога је овај обичај „духовних бракова“ осуђен овим 3. каноном. Свети Василије Велики је због истог прекоревао свог презвитера Григорија у посланици која је задобила канонски карактер (88. правило Василија Великог).

²⁴ Руфин, *Церковная история*, X, 4, превод В. М. Тюленева, приступљено 4. 9. 2018. https://azbyka.ru/otechnik/Rufin_Akvilejskij/tserkovnaja-istorija/#0_5.

²⁵ Hefele, *A History of the Councils of the Church*, Vol. I, 438–439.

²⁶ Атанасије Јевтић, *Свештени канони Цркве* (Београд, 2005), 39.

²⁷ Alfons Maria kardinal Stickler, *Celibat klerika — Povijesni razvoj i teološki temelji*, 35; Christian Cochini, *The Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, 185–187.

²⁸ Атанасије Јевтић, *Свештени канони Цркве*, 39.

Да Никејски сабор није озаконио апсолутно уздржање за клирике и да је и после овог сабора било чак и епископа који су живели брачним животом и рађали децу, сведочи нам један од учесника Сабора — Свети Атанасије Александријски (+337). Један египатски монах, по имену Драконтије, био је изабран за епископа, али је побегао у пустињу из страха да ће га дужности епископске службе спречити да се подвизава. Свети Атанасије га у својој посланици умирује речима да му нове дужности неће сметати да се подвизава, већ да ће, као и Павле, Тимотеј, и многи други, у епископству наћи услове за подвиг које није имао чак ни као монах. С тим циљем александријски архијереј му описује дужности епископске службе на начин који би га убедио да је прихвати: „Знамо епископе који посте и монахе који једу до ситости. Знамо епископе који не пију вино, и монахе који га пију“. Поређења се настављају, све до оног дела који је нама био интересантан.

Многи међу епископима нису ступали у брак, а монаси су постајали очеви (падали у блуд, *йрим. йрев.*); **а знамо такође и епископе, који су били очеви, и монахе који су били последњи у роду.**²⁹

Ипак и после Сабора у Никеји грозница извитопереног аскетизма није јењавала. У једној од својих беседа Свети Григорије Богослов говори о томе како су поједини сматрали да ће се оскврнити у време просвећења (крштења) уколико их буде крстио ожењени свештеник: „Мене треба да крсти Епископ [...] или, ако је у питању свештеник, нека свакако буде неожењен, човек уздржан и анђеоског живота; биће неподношљиво ако бих се оскрнавио у време очишћења“.³⁰ Дакле, у самим Тајнама које би савршавао ожењени свештеник поједини хришћани су видели оскврњење. У делима неких западних Отаца наишли смо на богословске разлоге који су коришћени у борби за успостављање апсолутног уздржања. Аргументи се фокусирају на неопходност ритуалне чистоте за савршавање Тајни. Навешћемо неколико карактеристичних примера. Амвросије Милански (333–397), један од најпоштованијих прелата свог времена, говорио је „да се служење мора чувати чистим и неупрљаним, неоскврњеним телесним односом“.³¹ Отуда његов став да после рукоположења клирици треба да престану са вршењем брака.³² Јероним (347–419) гово-

²⁹ Афанасий Великий, „Письмо к Драконтию“ 9, у: *Творения св. Афанасия Великого*, Част 2 (Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1902), 3.

³⁰ Григорије Богослов, „Беседа XXXIX“, у: *Св. Григорије Богослов. Дела* (Београд: Хришћанска мисао, 2004), 401.

³¹ Ambrose, „On the Duties of the Clergy“ I, 50, 258, in: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. X, eds. Philip Schaff and Henry Wace (New York: The Christian Literature Company, 1896), 41.

³² Ambrose, „Epistle 63“, 62, in: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. X, eds. Philip Schaff and Henry Wace (Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1896), 465; Ambrose, „On the Duties of the Clergy“, 41.

ри отворено о томе да је у односу на тело Христово сваки сексуални однос нечист, док у сандалама које је Мојсије морао скинути пре него што је приступио Господу у неопалимој купини он види символ брачне везе.³³ Брачни однос скрнави и због тога „епископи, свештеници, и ђакони, целокупан свештенички, па и левитски хор, знају да не могу принети жртве уколико имају супружнички однос“.³⁴ Постоје сведочанства да неки хришћани нису хтели ни да примају Евхаристију из руку ожењених свештеника.³⁵ Један од главних поборника тих идеја био је Евстатије, епископ Севастијски у Кападокији, син Евлалија, епископа Кесарије Кападокијске. Отишао је тако далеко да је говорио да се брачни људи неће спасити; забранио је служење Евхаристије у домовима на којима су се налазили брачници, а благослове и Свете Тајне које су савршавали ожењени свештеници са презиром је одбацивао.³⁶ Црква је морала ступити у борбу за заштиту њеног апостолског, предањског схватања брака, сексуалности и материје. Због тога је сазван Сабор у Гангри (око 362. године), на којем је петнаест епископа, укључујући и Евстатијевог оца Евлавија, осудило његово јеретичко учење. Донет је низ канона којима се анатемишу сви који одбацују Тајне које врши ожењени свештеник,³⁷ као и они који, гордећи се девственошћу, арогантно одбацују своју брачну браћу и сестре, сматрајући да су дужности брачне постеље препрека за спасење.³⁸

Сматрамо да ови напади на свештенички брак могу послужити као смерница у разумевању карактера свештеничког брака у историјском периоду о којем говоримо. Наиме, према мишљењу неких римокатоличких теолога, обавеза трајног уздржања од тренутка хиротоније била је део усменог предања, које због прогона хришћана није могло бити писмено фиксирано све до IV века. Прогони нису дозвољавали да се организује правни поредак Цркве.³⁹

³³ Jerome, „Against Jovianum“ I, 20, in: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. VI, eds. Philip Schaff and Henry Wace (New York: The Christian Literature Company, 1893), 361.

³⁴ Jerome, „Letter 48 To Pammachius“ 10, in: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. VI, eds. Philip Schaff and Henry Wace (New York: The Christian Literature Company, 1893), 71. Очигледно да је константно присутна линија аргументације заснована на старозаветном супротстављању чисто : нечисто.

³⁵ Алексей П. Лебедев, *Духовенство древней Вселенской Церкви — от времен апостольских до X века* (Санкт-Петербург, 2006), 130–131.

³⁶ Сократ Схоластик, *Историја Цркве*, 100–101.

³⁷ „Који тврди у погледу једног ожењенога презвитера, да не треба, кад такав служи литургију, примати причешће од њега, нека је анатема“ (кан. 4); Никодим Милаш, *Правила љавославне Цркве с ѡумачењима*, II (Нови Сад, 1896), 38.

³⁸ „Који куди брак и гнуша се жене, која са мужем својим спава, а верна је и побожна, те је кори, као да она не може у царство Божије ући, нека је анатема“ (кан. 1).

„Који се предаје девичанству или уздржању не с тога, што је девичанство по себи добро и свето, него што се гнушава брака, нека је анатема“ (кан. 9).

„Који проводи девичански живот ради Господа, пак се зато узноси пред онима, који су ожењени, нека је анатема“ (кан. 10); Милаш, *Правила љавославне Цркве с ѡумачењима*, 37–41.

³⁹ „Као i правни поредак сваке веће заједнице тако се i правни поредак младе Цркве састојао од мноштва усмених предаја i обвеза, које су ради тристогодишњег прогона слабо мogle бити писмено изражене“, Stickers,

Црква је благосиљала брак свештеника да би на тај начин нагласила признавање светости брачне заједнице насупрот енкратитима и другим манихејски настројеним сектама. Али свештенички брак никада није подразумевао и брачне односе, већ потпуно уздржање, на које се кандидат обавезивао самим пристанком на рукоположење.⁴⁰ У вези са овом тврдњом можемо поставити питање: да је свештенички брак подразумевао само кохабитацију са супругом са циљем међусобног помагања у узрастању у врлини, а да су брачни односи забрањивани, да ли би свештенички брак био предмет напада секти које су презирале брак управо због тога што је подразумевао рађање деце? Да ли би свештенички брак изазивао осуду манихејаца, енкратита и гности да они који су у њега ступали, као и они који су га благосиљали и дозвољавали, нису сматрали да је у том браку рађање деце Божији благослов, а не „грех“ и „затварање у окове материје“?

Крајем IV века одржан је један у низу Картагинских сабора, чије се одлуке често наводе у корист западне праксе. У свом 3. правилу Сабор је одредио следеће:

Аврелије епископ рече: Кад се на прошлome сабору разбирало о начину уздржаности и чистоћи живота, установљено је да ова три степена, тј. епископи, презвитери и ђакони који служе Божанским Тајнама и који су већ самим посвећењем везани већ везом чистоте (живота), треба да буду у свему уздржљиви,

Celibat klerika — povijesni razvoj i teološki temelji, 11; „Била би веома погрешна историјска перспектива изједначавати настанак једне обавезе са датумом документа у којем се она по први пут формулише, било да је у питању саборска одредба или папско писмо. Како уопште можемо бити сигурни да су текстови које данас поседујемо били хронолошки први у којима се разматрало ово питање (целибата, прим. прев.)? У току прва три века, у току прогона, много писаних споменика је било изгубљено и црквене архиве су често нестајале у пожарима или систематским уништавањима (знамо да су архиве Цркве у Риму биле уништене у току Диоклецијановог гоњења). Чак и ако супротставимо да су документи које имамо били први, ништа нам не дозвољава да закључимо да је закон који у њима налазимо изражава нову наредбу (новотарију, прим. прев.), чак и ако текст сам по себи не указује на ту чињеницу“, *Cochini, Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, 63.

⁴⁰ „Tu se već (у Христовим речима: „И сваки који је оставио кућу, или браћу, или сестре, или оца, или матер, или жену, или децу, или земљу, имена мога ради, примиће сто пута онолико, и наследиће живот вечни“ [Мт 19, 29]) појављује прва обвеза celibata за клерике: naime, s ређењем обавезна suzdržljivost od svakog извршења брака. U tome se uistinu sastoji danas gotovo zaboravljen smisao celibata koji је bio prisutan tijekom cijelog prvog tisućljeća i još mnogo kasnije: potpuno suzdržljivost od svakog, pa i onog u braku dopuštenog, čak obveznog, rađanja dece. Uistinu, prvi zapisani zakoni o celibatu govore o тој забрани daljnјeg rađanja dјece [...]. To pokazuje da је upravo radi velikog broja prije oženjenih klerika morala biti naglašavana ta obveza, a zabrana ženidbe ostaje prvotno u pozadini te dolazi u prvi plan odmah kada Crkva sve više traži i zahtijeva neoženjene kandidate pa sve do toga da će oni gotovo ili potpuno postati jedini kandidati za više redove.“ *Stickler, Celibat klerika — povijesni razvoj i teološki temelji*, 7.

„Брак и супружнички односи не иду неопходно једно са другим у случају ожењених клирика. Напротив, апстиненција од супружничких односа, уздржање у оквиру брачне везе, било је карактеристично за ове људе (клирике, прим. прев.) који су, уз сагласност својих супруга, прихватили позив да приме рукоположење којим је на њих пренешено свештенство“, *Cochini, Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, 48.

како би могли добити оно што од Бога једноставно моле, да и ми подједнако чувамо оно што је од Апостола предано, и што се од саме древности држи.⁴¹

Западни аутори наводе овај канон као доказ да је Црква прихватала целибат као ствар апостолског порекла и ауторитета.⁴² Међутим, 25. канон истог сабора допуњује 3. канон, прецизирајући у које време клирици треба да се уздржавају од жена:

Аврелије епископ рече: Придодајем уз ово, најчеснија браћо, пошто је реч о уздржавању од својих жена неких клирика, осим чтеца, оно што је на разним саборима утврђено: да ипођакони, који се дотичу Светих Тајни, и ђакони и презвитери, али и епископи, да се уздржавају у **одређена времена** од својих супруга, и буду (тада) као да их немају; што ако не учине, нека се уклоне са црквене службе. Остали пак клирици нека се принуђују на то осим кад су у старим годинама. *Сав сабор рече:* Потврђујемо што је ваша светост правилно уредила, јер је свето и богоугодно.⁴³

Дакле, клирици треба да се уздржавају од својих жена у време припреме за вршење Свете Тајне Евхаристије, а не апсолутно, осим уколико то не желе.⁴⁴

Закон о целибату клирика, који се није могао учинити општеобавезним у Никеји, објавио је као такав папа Сириције (383--399). У писму епископу Имерију из Тарагоне 385. године (декреталија *Directa*), као одговор на питање које је овај упутио Сирицијевом претходнику папи Дамасу, износи аргументе за клерикални целибат. Чињеница да се у писму помињу многи клирици који су дуго после рукоположења наставили да рађају децу, сведочи о томе да је закон Елвирског сабора пао у заборав и да је правило о целибату тешко прихватано у Шпанији. Клирици су као аргумент за брак наводили то што је у Старом Завету Левитима било дозвољено да се жене. Папа Сириције говори да су се и старозаветни свештеници и Левити морали уздржавати од жена за време свог служења скинији, да би чисте савести могли приносити Богу жртве за народ. Будући да је свештенство Христово не само довело до савршенства старозаветно левитско свештенство већ га и неизмерно превазишло по светости и достојанству, правило привременог уздржања је постало правило трајног уздржања, будући да служитељи новозаветног свештенства треба да приносе жртве **свакодневно**, и то жртве неизмерно веће од оних старозаветних.⁴⁵

На још строжи начин папа Сириције говори о потреби целибата у писму афричким епископима из 386. године (декреталија *Sum in unum*), коме придодaje и одлуке Римског сабора из јануара исте године.⁴⁶ Док је у *Directa* махом

⁴¹ Картагински сабор, правило 3; Јевтић, *Свешћени канони Цркве*, 177.

⁴² McGovern, *Priestly celibacy today*; Cholij, *Priestly celibacy in patristics and in the history of the Church*.

⁴³ Јевтић, *Свешћени канони Цркве*, 183.

⁴⁴ Милаш, *Правила православне Цркве с тумачењима*, 158–159.

⁴⁵ PL 1138a–39a; према Cochini, *Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, 8.

⁴⁶ PL 13, 1155b–62a; према Cochini, *Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, 10.

коришћен Стари Завет да би се одговорило на примедбе клирика из Шпаније, у овом декрету Сириције и 80 епископа, колико их се сакупило на Сабору у Риму, користе посланице апостола Павла као светописамску референтну тачку. Према мишљењу отаца окупљених на Сабору, уколико је уздржање неопходно за лаике да би се привремено посветили молитви⁴⁷ (1Кор 7, 5), следи да је свештеницима који свакодневно савршавају најузвишеније Тајне потребна трајна апстиненција.⁴⁸ Саборски оци су дали карактеристично тумачење одредбе апостола Павла о томе да свештеници требају бити мужеви једне жене (1Тим 3, 2). Према њиховом мишљењу, апостол није дао дозволу да се после примања чиновна ствара потомство, већ је тај моногамни брак, склопљен пре рукоположења, имао за циљ управо да осигура живљење клирика у уздржању.⁴⁹

Поменута теорија о моногамном браку као гаранцији свештеничког уздржања нас подсећа на идеју „духовних бракова“ која се појавила у раној Цркви и која је и осуђена 3. каноном Првог васељенског сабора. Уколико је било неопходно да се свештеници од дана рукоположења уздржавају од полних односа до краја живота, зар би Црква благосиљала њихове бракове и живот са женама после искуства са поменутиим „духовним заједницама“, које су се често завршавале блудом? Какав би уопште био смисао ступања клирика у брак уколико одстранимо рађање деце и помоћ око домаћих послова, јер видимо на примеру 3. канона Првог васељенског сабора да Црква ни то није сматрала за довољан разлог да би онај који се посветио доживотном уздржању живи са женом?

ЦРКВА НА ИСТОКУ

Декрет папе Сириција на Истоку није имао никаквог ефекта. Аскетизам је наставио да цвета у оквиру монашког покрета, али је и даље био добровољан, и у канонском предању не наилазимо на доказ озакоњења целибата. У Источној Цркви све до IV, V века срећу се ожењени епископи, иако са тенденцијом опадања у броју. Примери су Григорије Просветитељ Јермена, Евлалије Кесаријски, отац поменутог Евсевија Севастијског, Спиридон Тримитунски, отац Григорија Назијанзина Григорије Старији, Григорије Ниски и др.⁵⁰ Карактеристичан је пример Синезија, епископа Птолемаиде, који је, будући изабран

⁴⁷ Облик „посту и молитви“ је каснији додатак и нема га у најранијим манускриптим, што се и види из цитата који су користили учесници Сабора.

⁴⁸ PL 13, 1160a–61a; према Cochini, *The Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, 11.

⁴⁹ Таково тумачење наведеног стиха даје и Свети Амвросије Милански: „Апостолски ауторитет није позив на рађање деце за време пребивања у свештенству; (апостол) је говорио о човеку који је (већ) имао децу, а не о некоме који их рађа или који склапа нови брак“, Ер. 63, 63. PL 16, 1205b–c; према Cochini, *Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, 12.

⁵⁰ Попис ожењених епископа, презвитера, ђакона и нижих клирика од I до VII века, урађен према црквеним историјама Евсевија, Созомена, Сократа, Тедорита, отачким текстовима, и појединим епиграфским споменицима, може се наћи у: Cochini, *Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, 87–123.

за епископа Птолемаиде, као услов поставио то да се не одваја од своје жене, јер жели и моли се да са њом *има мнојодбројан ѿрог*.⁵¹ Архиепископ Теофил Александријски је учинио уступак народној вољи, која је хтела Синезија за епископа. Дакле, из овог сведочанства је јасно да се на рађање деце у браку за свештеника није гледало као на „богохуље“, „николаитизам“, „гнусно заједничарење“, што су изрази који су се користили на Западу, од IV века спорадично, а интензивно од времена грегоријанске реформе у XI веку.

У католичкој литератури се често наводи Свети Епифаније Кипарски као заговорник свештеничког целибата на Истоку, и као неко ко ауторитативно сведочи да је у IV веку и у Цркви на Истоку безбрачност свештенства била обавезна. Заиста, у свом делу *Панарион* он пише:

Тамо где се строго испуњавају Црквена правила, не даје се свештенство ни мужу једне жене (једнобрачном) уколико живи са женом и рађа децу, већ (Црква) прихвата како за ђакона, тако и за презвитера, и за епископа и за ипођакона, само онога који се уздржава од или онога који је обудовео.⁵²

Како разумети ово сведочанство Светог Епифанија? Сматрамо да се одговор може пронаћи код историчара Цркве Сократа. Сократ у својој *Историји Цркве*, која покрива период до 439. године, сведочи о својеврсној иновацији у цркви у Тесалији, где се од оних који би бивали рукоположени тражило да се потпуно уздржавају од односа са својим законитим женама.

Док сам живео у Солуну као клирик, био ми је познат и овај обичај: клирик у Солуну, ако је и даље живео са својом женом, са којом се венчао пре него је постао клирик, био је избрисан из клира, док је на истоку било другачије. Тамо је и клирицима и епископима било на слободној вољи да се растану или не растану од својих жена, а није постојао никакав закон који је наређивао раставу брака. Тамо су и многи од епископа имали децу од законских жена. У Солуну поменути обичај је увео неки Илиодор, који је рођен у тим крајевима, у месту Трики. Говори се да је он у младости написао неколико еротских књига, под именом „Етиопске књиге“. И тај обичај поред Солуна прихваћен је и у Македонији Грчкој.⁵³

Дакле, Сократ говори да је епископима и свештеницима на Истоку било остављено на вољу да ли ће да живе брачно или безбрачно, као и да је било и оних који су као епископи имали децу од законитих жена. Увођење обичаја обавезног апсолутног уздржања у Солуну приписује Хелиодору, „који је у младости написао неколико еротских књига“. Поједини аутори сматрају да је на тај начин Илиодор хтео да компензује грехе из своје бурне младости.⁵⁴ Сматрамо

⁵¹ Алексей Остроумов, *Синезий — епископ Птолемаидский* (Москва, 1879), 108.

⁵² Святой Епифаний Кипарский, „Панарий — ересь 59“, у: *Творения святого Епифания Кипарского*, Част 3 (Москва: Типография В. Готье, 1872), 29–32.

⁵³ Сократ Схоластик, *Историја Цркве*, 175–176.

⁵⁴ Henry C. Lea, *An Historical Sketch of Sacerdotal Celibacy in the Christian Church* (Philadelphia, 1867), 91.

да је и мишљење Светог Епифанија одраз једне локалне праксе, која Црквом у целини није усвојена из пастирских разлога снисхођења према слабости људске природе. Сам Епифаније на другом месту сведочи да је недостатак безбрачних свештеника проузроковао постављање брачних.⁵⁵ Дакле, правило целибата није сматрано категоричком обавезом, већ је за Цркву на првом месту увек била „корист народа“, што ће касније нагласити Оци Трулског сабора у својој одлуци озакоњења искључиво безбрачног епископата, насупротив одредби Апостолског 5. правила, које забрањује епископу да изгони своју супругу под изговором побожности.

ЗАКЉУЧАК

На основу спроведеног истраживања, изводе се следећи закључци. У читавој Западној Цркви у прва три века хришћанства у погледу брака свештених лица пракса је била у свему једнака са праксом Источне Цркве. О целибату свештених лица немамо никаквих података у историји прва три века Западне Цркве. Спаситељево узвишавање девствености (Мт 19,11) и учење Светог апостола Павла о олакшицама које пружа безбрачни живот за духовно уздржање (1Кор 7, 32–33) подстакли су рану Цркву да, поштујући светињу и тајну хришћанског брака, истовремено благосиља и оне њене служитеље који су хтели да живе безбрачно. Међутим, Црква није постављала нити брачни нити безбрачни живот као препреку за рукоположење. Прву канонску потврду пракса апсолутног уздржања добија на Западу у IV веку, као израз *нейисане ѿрадиције айостѿолскої ѿорекла*. Та одредба никада није задобила афирмацију на васељенском нивоу. Напротив, Црква се противила екстремној аскези јеретичких покрета, који су забрањивали свештеницима да се жене услед гађења према браку, и такве је искључивала из црквене заједнице.⁵⁶ Сматрамо да је прихватање брачног свештенства манифестација разумевања за слабости људске природе, у складу са Господњим речима: „Не могу сви примити ту реч (о девствености) до они којима је дано“ (Мт 19, 11).

⁵⁵ Святой Епифаний Кипарский, „Панарий — ересь 59“, 31.

⁵⁶ Четврто правило Сабора у Гангри.

БИБЛИОГРАФИЈА
BIBLIOGRAPHY

- Ambrose. „Epistle 63“. In: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. X, edited by Philip Schaff and Henry Wace. New York: The Christian Literature Company, 1896.
- Ambrose. „On the Duties of the Clergy“. In: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. X, edited by Philip Schaff and Henry Wace. New York: The Christian Literature Company, 1896.
- Augustine of Hippo. „Reply to Faustus the Manichean“. In: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. IV, edited by Philip Schaff. Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1887.
- Catholic Encyclopedia. „Apostolic Constitutions“. Accessed September 3, 2018. <http://www.newadvent.org/cathen/01636a.htm>.
- Cholij, Roman. *Priestly celibacy in patristics and in the history of the Church*. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cclergy/documents/rc_con_cclergy_doc_01011993_chisto_en.html.
- Clement of Alexandria. „Stromata“. In: *Ante-Nicene Fathers*, Vol. II, edited by Alexander Roberts and James Donaldson. New York: Christian Literature Publishing Co., 1886.
- Cochini, Christian. *Apostolic Origins of Priestly Celibacy*. San Francisco: Ignatius Press, 1990.
- „Constitutions of the Holy Apostles“. In: *Ante-Nicene Fathers*, Vol. VII, edited by Alexander Roberts and James Donaldson. Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1886.
- Cyprian. „Epistle 48“. In: *Ante-Nicene Fathers*, Vol. V, edited by Alexander Roberts, James Donaldson and A. Cleveland Coxe. Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1886.
- Frazee, Charles A. „The Origins of Clerical Celibacy in the Western Church“. *Church History* 57 (1980): 108–126.
- Hefele. *A History of the Councils of the Church*, Vol. I. Edinburgh, 1876.
- Hefele. *A History of the Councils of the Church*, Vol. II. Edinburgh, 1876.
- http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cclergy/documents/rc_con_cclergy_doc_01011993_chisto_en.html.
- https://azbyka.ru/otechnik/Rufin_Akvilejskij/tserkovnaja-istorija/#o_5.
- Irinaeus. „Against heresies“. In: *Ante-Nicene Fathers*, Vol. I, edited by Alexander Roberts, James Donaldson and A. Cleveland Coxe. Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1885.
- Jerome. „Letter 48 To Pammachius“, In: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. VI, edited by Philip Schaff and Henry Wace. New York: The Christian Literature Company, 1893.
- Jerome. „Against Jovianum“. In: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. VI, edited by Philip Schaff and Henry Wace. Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1893.

- Jerome. „On Illustrious Men“. In: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, First Series: Vol. III, edited by Philip Schaff. New York: Christian Literature Publishing Co., 1892.
- Jovic, Rastko. „Doing Gender Justice as a Mission Imperative — God’s Justice and Ours“. *International Review of Mission, World Council of Churches* (2015): 26–36.
- Lea, Henry C. *An Historical Sketch of Sacerdotal Celibacy*. Philadelphia, 1867.
- Lynch, John E. „Marriage and celibacy of the clergy the discipline of the Western Church: An historico-canonical synopsis“. *32 Jurist* (1972): 14–38.
- McGovern, Thomas. *Priestly celibacy today*. Princeton, New Jersey: Scepter Publishers, 1998. <http://www.christendom-awake.org/pages/mcgovern/priestcelib.html>.
- Pope Siricius. *Directa*, PL 13.
- Pope Siricus. *Cum in unum*, PL 13.
- Stickler, Alfons M. *Celibat klerika — povijesni razvoj i teološki temelji*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2006.
- Tertullian. „To his wife“. In: *Ante-Nicene Fathers*, Vol. IV, edited by Alexander Roberts, James Donaldson and A. Cleveland Coxe. Buffalo, New York: Christian Literature Publishing Co., 1885.
- „The Ecclesiastical History of Sozomen“. In: *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series: Vol. II, edited by Philip Schaff and Henry Wace. New York: The Christian Literature Company, 1891.
- Афанасий Великий, „Письмо к Драконтию“. У: *Творения св. Афанасия Великого*, Част. 2. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1902.
- Григорије Богослов. „Беседа XXXIX“. У: *Св. Григорије Богослов. Дела*. Београд: Хришћанска мисао, 2004.
- Драгутиновић, Предраг. „Μιάς ὑναικός ἄνδρα — 1Тим 3, 2 у сукобу интерпретација“, *Богословље LXXI*, бр. 1 (2012): 63–72.
- Јевсевије Памфил. *Историја Цркве*. Прево Слободан Продић. Шибеник: Истина — часопис православне Епархије далматинске, 2003.
- Јевтић, Атанасије. *Дела айостјољских ученика*. Врњачка Бања — Требиње: Манастир Хиландар, Манастир Тврдош, Братство Св. Симеона Мироточивог, Браћа Станишићи — Никшић, 2002.
- Јевтић, Атанасије. *Свешћени канони Цркве*. Београд: Митрополија Црногорско-Приморска и Америчка, Епархија Захумско-Херцеговачка и Приморска, 2005.
- Лебедев, Алексей П. *Духовенство древней Вселенской Церкви — от времен апостольских до X века*. Санкт-Петербург: Издательство Олега Абышко, 2006.
- Мајендорф, Јован. „Брак у светлости православне теологије“. *Теолошки йоїледи* 3 (1974): 153–208.
- Милаш, Никодим. *Правила љравославне Цркве с ѿумачењима*, I. Нови Сад: Наклада књижаре А. Пајевића, 1895.
- Милаш, Никодим. *Правила љравославне Цркве с ѿумачењима*, II. Нови Сад: Наклада књижаре А. Пајевића, 1896.
- Остроумов, Алексей. *Синезий — епископ Птолемаидский*. Москва: Типография Э. Лиснер и Ю. Роман, на Арбате, дом Каринской, 1879.
- Руфин. *Церковная история*. Перевод В. М. Тюленева. Приступљено 4. 9. 2018.
- Святой Епифаний Кипарский. „Панарий“. У: *Творения святого Епифания Кипарского*, Част 3. Москва: Типография В. Готье, 1872.

- Сократ Схоластик. *Историја Цркве*. Превео вл. Гаврило Поповић (Београд, 1886), за штампу припремио Слободан Продић, Шибеник: Истина — часопис православне Епархије далматинске, 2002.
- Шафф, Филип. *История Христианской Церкви*, Том. 3. Санкт-Петербург: Библия для всех, 2011.

MARRIAGE AND CELIBACY IN FIRST FOUR CENTURIES

SAVA MILOVANOVIĆ
Faculty of Orthodox theology
University of Belgrade
milovanovic.sava3@gmail.com

Summary: Concerning the problem of the lack of clergy faced by the Roman Catholic Church in Western Europe and the United States in the last decades, there have been tendencies among catholic theologians to rethink the purposefulness of the practice of celibate clergy. The interest of the public in the West for the problem of the marriage of priests has encouraged us to more fundamentally address the theological and historico-canonical aspects of the development of the idea of celibacy. The object of this paper is to examine the issue of relationship between marriage and priesthood in East and West during first four centuries, on the basis of canonical provisions and works of the Holy Fathers. Since the ritual purity and its apostolic origin are stated among western theologians as the principle reasons for keeping the current practice of celibate clergy, the aim of this work is to examine its antiquity and its consent/disagreement with the teaching of Christ and the Church Tradition. My proposal is that celibate clergy. My conclusion is that celibacy was not a legal obligation not in the West nor in the East in the first three centuries, and that this idea appeared for the first time in West in the fourth century under the influence of ascetic deviant movements. ► *Key words:* celibacy, clergy, marriage, ritual purity, Council of Elvira.